

Diccionario de conceptos históricos

Prehistoria e Historia Antiga

- **Aula Regia:** Órgano asesor da monarquía visigoda (507-711), que consistía nunha asemblea consultiva formada por altos funcionarios, aristócratas e cregos designados polo rei que facía as funcións de consello real. A monarquía visigoda era electiva e mantiña unha dependencia moi intensa das familias nobiliarias, polo que as funcións desta institución era trascendental: a elaboración de leis, a impartición de xustiza, a designación dos propios reis e o asesoramento lexislativo, xudicial, político e militar das decisións que tomaba o rei.
- **Bárbaro:** Termo pexorativo co que os romanos designaban os pobos que vivían fóra das fronteiras do imperio, que non tiñan a cultura nin a lingua romana, e ameazaban as fronteiras romanas con incursións (suevos, vándalos, alanos ...). que provocaron o colapso do comercio romano e o illamento das provincias. Tería un significado de estranxeiro por contraposición coa poboación que tiña o dereito latino ou o dereito de cidadanía romana. Os bárbaros aproveitaron a debilidade económica e militar padecida polo imperio romano a partir da crise do século III para entrar nos seus territorios (limes). Ante a imposibilidade de facer fronte á súa penetración no imperio, os romanos estableceron pactos con algún destes pobos (visigodos). No século V d.C. conseguiron invadir o Imperio romano de Occidente.
- **Castro:** Poboado ou asentamento fortificado prerromano que dá nome á cultura castrexa, que se atopaba no noroeste peninsular. Atópanse en lugares estratéxicos (cumios de outeiros, penínsulas costeiras, abas nas montañas do interior), para facilitar a súa defensa (con foxos e sólidas murallas) e o control visual do territorio. Neles predominan as vivendas de planta circular construídas con muros de pedra e teitos de palla. A cultura castrexa é o resultado da mestura dos pobos indoeuropeos (denominados popularmente célticos) que chegaron á península a comezos do primeiro milenio a.C. Algúns dos mellor conservados son os de Santa Tegra en Pontevedra e o de Mohías en Asturias.
- **Conventus:** Circunscricións administrativas de carácter xurídico, con sede nas cidades máis significativas, nas que se dividían as provincias do Imperio romano para facilitar as tarefas administrativas, especialmente a administración de xustiza, a recadación de impostos ou as levas militares. A Gallaecia estaba dividida en tres conventus: Bracara Augusta, Asturica Augusta e Lucus Augusta.
- **Economía predadora:** Modo de vida propio do Paleolítico (entre hai 2,5 millóns de anos e o 10.000 aC) que consiste na obtención de recursos necesarios directamente da natureza, sen un proceso de produción previo, no que os homes eran depredadores, isto é, non producían alimentos e a súa supervivencia baseábase na caza, a pesca e a recolección de froitos. Ademais, practicaban o nomadismo e desprazábanse seguindo os rabaños de animais ou cando as condicións climáticas lles resultaban moi desfavorables. Presentaban unha organización social e colectiva e vivían en pequenos grupos ou bandas, pero sen unha clara división de traballo ou xerarquización social. Os principais restos arqueolóxicos aparecen en xacementos como Atapuerca (restos fósiles e útiles de pedra) ou Altamira (arte rupestre). Este modo de vida dura ata o Neolítico, cando aparece a agricultura e a gandaría.
- **Guerras Cántabras:** Terceira e derradeira fase da conquista romana da Península Ibérica, desenvolvida a finais do século I aC, entre o 29 e o 19 aC, dirixida polo futuro emperador Octavio Augusto, na que foron sometidos os galaicos, cántabros e astures, que se atopaban nunha zona montañosa de difícil acceso, a cordilleira Cantábrica, que dificultou o avance dos romanos e facilitou a súa resistencia. A partir destas guerras, Roma proclamou a Pax Romana, dando por rematado o seu proceso de expansión territorial. A derradeira batalla destas guerras produciuse no monte Medulio (22 aC), onde os galaicos se suicidaron de xeito masivo para evitar caer como prisioneiros. A xustificación que Roma deu ás guerras foi deter as

incursións destes pobos nos territorios meseteños veciños xa controlados polos romanos para aprovisionarse de cereais. Entre as causas profundas salienta a explotación das minas do norte peninsular.

- **Megalitismo:** Expresión cultural que xorde no Neolítico e se prolonga ata o Bronce Final, caracterizada polas construcións arquitectónicas feitas con grandes bloques de pedra (denominados megálitos). As principais construcións megalíticas son os enterramentos colectivos (dolmen ou anta en Galicia, mámoa, tholos), o menhir ou pedra fincada e o cromlech ou círculos líticos. Desenvólvese no Mediterráneo e na Europa atlántica. Os dólmenes constan dunha cámara sepulcral precedidas ou non de corredor e o tholos ten falsa cúpula. É posible que os menhires fosen indicadores de camiños ou delimitacións territoriais e que os cromlech estivesen relacionados con cultos propiciatorios do ciclo agrícola. En Galicia salientan as mámoas ou túmulos de terra, que cobren unha cámara sepulcral colectiva (anta ou dolmen), e os petroglifos ou gravados sobre rochas ao aire libre.

Historia Medieval

- **Carta de Poboamento:** Documento, tamén chamados foro, polo que os reis cristiáns outorgaban privilexios ás persoas que habitasen zonas de interese estratéxico ou económico no contexto da loita fronte os musulmáns e liberdades aos concellos ou municipios para favorecer a repoboación colectiva dos vales do Texo e do Ebro nos séculos XI e XII. Garantíalles aos repoboadores as súas propiedades e liberdade persoal, e a posibilidade de formar nas cidades os seus propios concellos para gobernárense. Pretendía asegurar as novas fronteiras e revitalizar as terras conquistadas, de aí que se fomentase o establecemento de poboación guerreira e campesiña. Estas cartas outorgaban terras en propiedade ou arrendamentos favorables, liberaban de taxas e obrigas feudais, regulamentaban as actividades económicas (feiras e mercados), establecían os órganos de goberno (o concello) e as penas que se debían impor polos delitos cometidos. Permitiron a creación e crecemento de vilas e cidades ao sur do val do Douro e do val do Ebro.
- **Manso:** Pequena extensión de terra que o señor feudal outorga a un campesiño para a súa explotación e mantemento a cambio da súa conversión en servo, quedando suxeito ás obrigas feudais (pagamento de rendas, traballos de balde, monopolios do señor ...).
- **Marca Hispánica:** Territorio fortemente fortificado comprendido entre a fronteira do Imperio carolinxiño con Al-Ándalus ao sur dos Pireneos, establecido por Carlomagno a finais do século VIII para frear a expansión musulmá. Estaba dividido en condados gobernados por condes dependentes do emperador franco que actuaban como vasallos seus ata a súa independencia efectiva en reinos e condados nos séculos IX e X (Aragón no 820, Pamplona no 830 e os condados cataláns no 988).
- **Mesta:** Asociación de propietarios gandeiros de ovellas meiriñas transhumantes de León e de Castela, esencialmente mosteiros, concellos e nobres, creada no século XIII (1273) por Alfonso X o Sabio, á que lle outorgou importantes prerrogativas e privilexios para organizar a transhumancia, como as vereas (cañadas), os dereitos de paso e pastoreo e a protección de pastores e gandos, en detrimento dos agricultores. Sempre se viu favorecida pola monarquía, tamén propietaria de grandes rabaños, xa que a la era o principal produto de exportación de Castela e proporcionaba ingresos á Coroa. Prosperou especialmente en Castela porque dispoñía de grandes espazos baleiros. Os seus privilexios van desaparecendo a partir do século XVIII. Finalmente, a Mesta é abolida en 1837.
- **Mozárabe:** Cristián de orixe hispanovisigoda que vivía en Al-Ándalus durante a dominación árabe da península ibérica entre os séculos VIII e XI. Aínda que gozaban de tolerancia sobre o seu culto e certa autonomía interna, vivían en barrios diferenciados e estaban obrigados a pagar un imposto ás autoridades musulmá. O seu número foi diminuindo pola progresiva islamización da poboación peninsular coa adopción dos costumes musulmá e a lingua árabe. A convivencia entre mozárabes e musulmáns foi pacífica, pero algúns grupos de mozárabes acabaron fuxindo aos reinos cristiáns do norte da Península, onde desenvolveron un tipo de arte prerrománica que leva o mesmo nome. Coa chegada dos almorábides no século XI, os mozárabes foron deportados masivamente ao norte de África.

- **Presura:** Tipo de repoboación libre, na que o rei autorizaba a establecerse nun determinado territorio que pasaba a ser propiedade de quen o ocupase e cultivase as terras, levada a cabo polos reinos cristiáns do norte nos séculos X e XI que afectou as primeiras terras ocupadas no val do Douro e as zonas ao Sur dos Pireneos, escasamente poboadas, e deu como resultado a existencia de comunidades (aldeas ou pequenas vilas) de campesiños libres e propietarios de parcelas de terra (alodios).
- **Taifas:** Reinos independentes (22) nos que se dividiu Al-Andalus logo da disgregación do califato de Córdoba no ano 1031 (Sevilla, Badaxoz, Toledo, Zaragoza ...). Para evitar a conquista, moitas taifas pagaron parias aos reinos cristiáns para obter protección militar e non ser atacadas. As taifas atopábanse enfrontadas entre si e o seu número foise reducindo co tempo pois as de maior poder anexionaron as máis pequenas. A última taifa en sobrevivir foi o reino nazarí de Granada.